لەدژی جیاکاری کولتووری.. دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی: کاوە عومەر
ئەم بابەتە لەسەر بنەمای چاوپێکەوتنەکە لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: هەڵاواردنی کولتووری لە ئێران چ لە سەردەمی کۆماری ئیسلامی و چ لە ڕژێمەکانی پێشوودا، ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە. ئەم بابەتە هەندێک جار دەبێتە بابەتی مشتومڕی چڕ و تەنانەت ناڕەزایی دەربڕین. بۆ نموونە، بڵاو کردنەوەی کارتۆنێکی مشتومڕاوی ڕۆژنامەی ئێران (کە خاوەندارێتی ئاژانسی هەواڵی کۆماری ئیسلامی) لە ساڵی ١٣٨٥دا بووە هۆی خۆپیشاندانی بەربڵاو لە تەورێز و زۆرێک لە ناوچە تورکییەکانی دیکەی ئێران، هەروەها ژمارەیەک لە خۆپیشاندەران لە شارەکانی… نەقدە، ورمێ، تەورێز، ئەردەبیل و مەشکین شار. وە نموونەیەکی ئەم دواییەی ئەوە پەخشکردنی ڤیدیۆیەک بوو لە یەکێک لە بەرنامە ڕادیۆییەکانەوە، کە جل و بەرگی کوردی پێی دەگوترا جلی شوان، هەروەها بە گاڵتەجاڕییەوە گوترا کە ژنانی کورد قسەش دەکەن.
ئەم بابەتەش بوو بە بابەتی گفتوگۆ.
حەمید تەقوایی، پرسیاری یەکەم ئەوەیە، پێت وایە لە ئێراندا هەڵاواردنی کولتووری هەیە؟ ئەگەر وەڵامەکەت بەڵێ بێت، پرسیاری دواتر ئەوەیە، لە چ بوارێکدا و سەرچاوەی چییە؟

حەمید تەقوایی: ئاشکرایە کە هەڵاواردنی فەرهەنگی لە ئێران لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا هەیە. نموونەی ئەوەت باس کرد، بەڵام لە ژیانی ڕۆژانەدا دەبینرێت. بۆ نموونە نوکتەی سوکایەتی ئامێز بە تورک زمانەکان یان لوڕ زمانەکان لە کۆمەڵگادا یەکێکە لە دەرکەوتە تایبەتەکانی چەوسانەوەی کولتوورییە. پرسێک کە هەندێک جار وەک ئەو نموونانەی باست کرد پەرەدەستێنێت و ناڕەزایەتی جەماوەری لێدەکەوێتەوە. پایەیەکی تری چەوسانەوەی کولتووری، بێبەشکردنی پەروەردە و چالاکییە کولتووری و هونەرییەکانە بە زمانی دایک، کە پێشتر لەم بەرنامەیەدا باسمان کرد.

هەڵاواردنی کولتووری بەشێکە لە چەوساندنەوەی نەتەوەیی و خەڵکی

تورک و کورد زمان و عەرەب زمان لە خوزستان، هەروەها ئەو هاووڵاتیانەی کە زمانی دایکیان فارسی نییە و خاوەنی زمان و ئەدەب و شیعر و مۆسیقای تایبەت بە خۆیانن، هەمیشە هەیانبووە لە ژێر ستەمی مللیدا بووە. هۆکاری ئەم هەڵاواردنانە حکومەتی ناوەندی و ئایدۆلۆژیای ناسیۆنالیستی چینی دەسەڵاتدارە کە هەمیشە خەڵکی “غەیرە فارس”یان بە هاوڵاتی پلە دوو زانیوە و زۆرترین جار بە پاسەوانی سنووری بە پەرەش ناویان دەبردن؛ واتە ئەوانەی سنوور و یەکپارچەیی خاکی ئێران دەپارێزن کە پرسێکی ناسنامەی ناسیۆنالیزمی فارسە. هەرکاتێک ئەم “سنوورپارێزە پەرەشانە” ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی و هاتنە گۆڕەپانەکە، بە دارێکی جوداخوازی و یەکپارچەیی خاکی خستەتە مەترسییەوە. ناسیۆنالیزمی فارس و بە پێچەوانەی ئەوانەوە، هێزە ناسیۆنالیستییە قەومییەکان، ئەو جیاکاری و جیاوازییە نەتەوەییانە دەگەشێننەوە و لە بنەڕەتدا یەکێک لە پایە عەقیدەی و دونیابینییەکانی هێزە ناسیۆنالیستەکان، شوناسسازیی نەتەوەیی و قەومییەکانە لە نێوان بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگەدا. سەرچاوەی ناسیۆنالیزم و قەومگەرایی، پاراستنی بەرژەوەندی چینی سەرمایەدارە، کە لە ڕووی ئایدیۆلۆژییەوە پەیوەستی بە ناسنامەی ناسیۆنالیستی هەیە. بنەمای پێکهێنانی وڵاتان و دەوڵەتە نەتەوەییەکان لە سەردەمی ئێمەدا، لە ڕاستیدا دابینکردنی بەرژەوەندییەکانی چینی سەرمایەدارە لە ژێر پەردەی بەرگریکردن لە بەرژەوەندییە نەتەوەیی-نیشتمانییەکاندایە.
یەکێک لە دەرکەوتەکانی ئەم واقیعە بنەڕەتییە جیاکاری و چەوساندنەوەی کولتوورییە کە ئێمە لە پەیوەندی لەگەڵ زمان و مۆسیقا و سەما و جل و بەرگ و…. بۆیە گومانی تێدا نییە کە چەوساندنەوەی کولتووری هەیە. بابەتەکە لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردنە لەگەڵیدا و چاککردنیەتی.
خەلیل کەیوان: بابەتێکی دیکە کە هەر لە پەیوەند لەگەڵ هەڵاواردنی کولتووریدا دەوروژێنرێت، پرسی ئازادیی قسەکردنە. هەندێک پێیان وایە کە ڕۆژنامەکان ڕێگەیان پێدەدرێت لەسەر بابەتی جۆراوجۆر بنووسن، لەوانەش کۆمەنت لەسەر پرسە ڕۆشنبیرییەکان و ڕەخنەگرتن و تەنانەت گاڵتەکردن. ئەوان دەڵێن، سنووردارکردنی ئەو جۆرە دەربڕین و بەچوونانە سەبارەت بە کەمینەکان و نەتەوەکان پێچەوانەی پرەنسیپی ئازادی ڕادەربڕین و ناڕەزایەتی دەربڕین لەم جۆرە حاڵەتانەدا نەشیاوە. پێت وایە ئەم جۆرە سنووردارکردن و ناڕەزایەتیانە دژی پرەنسیپی ئازادی ڕادەربڕینن؟

حەمید تەقوایی: خاڵی یەکەم ئەوەیە کە ئازادی ڕادەربڕین شەقامێکی

یەکلایەنە نییە. تۆ ئازادیت هەرچیت بوێت بیڵێیت، ئەوانی تریش ئازادن کە ناڕەزایەتیت بەرامبەر دەربڕن. هەروەها ئازادی ناڕەزایەتی بەشێکی گرنگی ئازادی ڕادەربڕینە. کەوایە، ئەم تیۆرییەی کە مرۆڤ نابێ ناڕەزایەتی دەربڕێت بەرامبەر بە بۆچوون و لێدوانی جیاکاری، بەرگری نییە لە ئازادیی قسەکردن، پێشێلکردنی ئازادییە. ئەم تیۆرە پێشێلی ئازادی قسەکردنی ناڕازییان دەکات.

بە گشتی ئەمە لێکدانەوەیەکی سەیرە بۆ ئازادی دربڕین،کە ئازادی دەربڕینی بیروڕای جیاکاری ئامێزی نەتەوەیی و میللی و کولتووری بە فەرمی بناسین، بەڵام ڕێگە نەدان بە ناڕەزایەتی بەرامبەر بەو بۆچوونانە بە مۆڵەت پێدراو نەزانین! وا دیارە لەم نەوەندەدا شتێک سەروخوار بوەتەوە! هەمیشە ئەوانەی تەپەی ڕق و کینەی ناسیۆنالیستی و نەتەوەیی و ئایینییان لێداوە ئازاد بوون و ئەوانەی ناڕەزایەتیان بەرامبەر بەو هەڵاواردنانە هەبووە، سەرکوت کراون. سەرەتا ئازادی قسەکردن واتە ئازادی ڕەخنەگرتن و ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەر بە ئایین و ناسیۆنالیزم و ڕق و کینە و دابەشکاری نەتەوەیی و کولتووری و میللی و ڕەگەزی و ئایینی.

خاڵێکی تر ئەوەیە کە ئازادی قسەکردن هیچ شتێک لەبارەی ناوەڕۆکی ئەو بۆچوونانەی کە دەربڕدراون نادات بەدەستەوە ، بەڵکو ڕایدەگەیەنێت کە هەموو کەسێک ئازادە لە قسەکردن لەسەر بیروڕای خۆی. ئەمەش هەمان شت دەڵێین. هەموو ڕۆژنامەکان دەتوانن هەرچییەکیان بوێت بڵاوی بکەنەوە و هەر تیۆرێکی جیاکاری بخەنە ڕوو، بەڵام ئەمە بە مانای پشتڕاستکردنەوەی هەموو بۆچوونەکان نییە. ئەمە نەک هەر مافمان هەیە، بەڵکو خۆمان بە پابەند دەزانین کە ڕەخنە لە بۆچوون و پراکتیزە کۆنەپەرستانە و هەڵاواردن ئامێز و دژە ئینسانییەکان بگرین و ڕێکخستن و بانگەوازی ناڕەزایەتی لە دژی ئەو بۆچوون و کردەوانە و دژی دۆگما و خورافات و قسەی ناشرینە نەتەوەیی و ئایینی و ڕەگەزیانە بکەین .وە بە بەشێک لە ماف و ئەرکی خۆمان دەزانین.

لە ڕوانگەی یاساییەوە دەتوانرێت بابەتەکە ڕوون بکرێتەوە کە یاسا نابێت تەنها بەرگریکاری ئازادی قسەکردن بێت، بەڵکو بەرگری لە پیرۆزی و کەرامەتی مرۆڤەکان و مامەڵەکردن لەگەڵ هەڵاواردنی کولتووری و بوختان و ناوزڕاندن و مامەڵەکردن لەگەڵ بێڕێزی وسوکایەتی و هتد ئەرکێکی تری یاسایە. بۆیە ئەگەر کەسێک لە ڕووی یاساییەوە ئازاد بێت هەر شتێک لە دژی خەڵکی تورک یان کورد زمان یان هەر بەشێکی کۆمەڵگا بڵێت، دەتوانێت لە بەردەم خەڵکدا وێک

کردەوەی هەڵاواردن یان ناوزڕاندن و بوختان و سوکایەتی و هتد سکاڵای لەسەر تۆمار بکات. ئەمە لە بواری ئازادی قسەکردندا نەماوە، بەڵکو مافی هاوڵاتیانە کە دەبێت لە دادگا یەکلایی بکرێتەوە. تۆ ئازادیت هەر شتێک بڵێیت، بەڵام کاتێک بوختان و درۆی بێ بنەما بەرامبەر کەسێک یان بەشێک لە کۆمەڵگا دەکەیت و لە دادگادا سکاڵات لەسەر تۆمار دەکرێت، ناتوانیت وەک ئازادی قسەکردن بەرگری لە کارەکەت بکەیت. ئەمە باسێکە دەربارەی پێشێلکردنی مافی هاوڵاتیان نەک ئازادی ڕادەربڕین.

خاڵی دواتر سەبارەت بە ئازادی ڕادەربڕین، وەک پێشتر لەم بەرنامەیەدا باسمان کرد، ئەوەیە کە ئازادی ڕادەربڕین لە بنەڕەتدا پەیوەندی بە پەیوەندی نێوان حکومەت و خەڵکەوە هەیە، نەک پەیوەندی نێوان تاکەکان یان چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگا. پێویستە حکومەت و یاسا بەبێ مەرج دان بە ئازادیی ڕادەربڕینی هەموو کەسێکدا بنێت و بیپارێزێت، بەڵام تاک و دامەزراوە و ڕاگەیاندن و ڕێکخراوە ناحکومییەکان مافی خۆیانە هەر سیاسەتێکیان هەبێت و هیچ بۆچوونێک بڵاوبکەنەوە یان بڵاونەکەنەوە. ئەگەر تۆ سەرنووسەری ڕۆژنامەیەکی پێشکەوتنخواز و ئازادیخواز بیت، ڕەنگە بابەتێکی وەک ئەو بابەتەی کە باست کرد سەبارەت بە سووکایەتیکردن بە خەڵکی ئازەربایجان بڵاو نەکەیتەوە. ئەمە سەرکوتکردنی ئازادی قسەکردن نییە. سیاسەتی ڕۆژنامەکەت ئەوەیە کە ڕق و کینەی نەتەوەیی و میللی بڵاو ناکاتەوە. نووسەر دەتوانێت سەکۆیەکی تر بدۆزێتەوە بۆ بڵاوکردنەوەی بۆچوونەکانی. حکومەت لێرە دەستوەردانی نەکردووە، میدیایەک بڕیاری داوە. ئەمەش لایەنێکی تری کێشەکەیە.

بەهەر حاڵ هەر لێکدانەوەیەکمان هەبێت بۆ ئازادی ڕادەربڕین، دەبێت بەرگری لە ئازادی ڕادەربڕین بەتەواوەت بەرگری بکەین. هەم ئازادی دەربڕینی هەر بۆچوونێک و هەم ئازادی ناڕەزایەتی دەربڕین لەدژی هەر بۆچوونێک. پێویستە هەردووکیان بەفەرمی بناسێن.
خەلیل کەیوان: هەندێ بارودۆخ دێتە پێشەوە وەک ئەو دوو حاڵەتەی کە باسم کرد کاتێک میدیای دەوڵەتی بۆچوونێک بڵاودەکاتەوە. لەبارەی ئەو دۆسیەی کە لە ساڵی ١٣٨٥ ڕوویدا، ئاژانسی هەواڵی فەرمی کۆماری ئیسلامی سەرچاوەی کێشەکە بووە و لە حاڵەتی ئەم دواییەشدا ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی کۆماری ئیسلامی ئێران بووە. ئایا ئەوەی کەحکومەت خاوەندارێتی ئەو میدیایانە دەکات کاریگەری لەسەر ئەم بابەتە هەیە؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ لەم حاڵەتانەدا پرەنسیپ ئەوەیە کە حکومەت

نابێت ببێتە هۆکاری پڕوپاگەندەی جیاکاری و بڵاوکردنەوەی دەمارگیری و گەشانەوەی دووبەرەکی و هەڵاواردنی نەتەوەیی. چ لە ڕووی کولتوورییەوە و چ لە ڕووی نا کولتوورییەوە. ئەم مەسەلەیە پەیوەندی بە سروشتی حکومەت و پەیوەندی نێوان خەڵک و حکومەتەوە هەیە. دەشێ حکومەتێک فاشیست بێت یان بەرگریکاری ناسیۆنالیزمی فارسی بێت، یان حکومەتێکی ئایینی وەک کۆماری ئیسلامی بێت و میدیاکانی بۆ بڵاوکردنەوەی پڕوپاگەندە و بۆچوون لە دژی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگا کەڵک وەربگرێت. ئەمە چیتر باسێک نییە لەسەر دەربڕینی بیروڕا، بەڵکو مەسەلەکە لەسەر سیاسەت و ئەدای کۆنەپەرستانە و هەڵاواردنی دژی ئینسانی حکومەتەکانە. کۆمەڵگا دەبێت دژی حکومەتێکی لەو شێوەیە بوەستێت. جگە لەوەش لە هەلومەرجی ئێستادا شاهیدی دروستبوونی چەندین بزووتنەوەی ناڕەزایەتیی زۆر و بەربڵاو لە دژی ئەم جۆرە بانگەشە و سیاسەت و پراکتیکەکانی کۆماری ئیسلامیین. کۆمەڵگا دژی سیاسەتی دژە ژن، دژە بەهایی، دژە مولحید، پڕوپاگەندە و یاساکان دەجەنگێت و بەرەنگاربوونەوەی پڕوپاگەندە و سیاسەتی هەڵاواردن دژی خەڵکی سەر بە هۆز و نەتەوەکانی “غەیرە فارس”یش لقێکی ئەم خەباتەیە.ئەبێت بە هەموو هێزمانەوە دژی ئەو سیاسەت و کردەوانە بوەستین. کاتێک بڵاوکراوەیەکی تایبەت بابەتێک لە دژی بەشێک لە خەڵک بڵاودەکاتەوە، بابەتەکە بە شێوەی داوای یاسایی و سکاڵایەکی یاسایی لە دژی ئەو بڵاوکراوە دەهێنرێتە ئاراوە، بەڵام لە پێوەندی لەگەڵ حکومەتدا، پرسێکی سیاسییە و بە ناڕەزایەتییەکی سیاسی دژی حکومەت وەڵام دەدرێتەوە. لە حاڵەتی دەسەڵاتێکی وەک کۆماری ئیسلامی کە یاساکانی دژە ئینسانی و هەڵاواردن ئامێزن، پێویستە هەم لە دژی حکومەت و هەم لە دژی یاساکان بجەنگی. لەم ڕوانگەیەوە تێکۆشانی دژ بە چەوساندنەوەی نەتەوەیی لە ئێران بەشێکە لە خەبات لە دژی تەواوی سیستمی هەنووکە حساب دەکرێت.

خەلیل کەیوان: بەزۆری لەو ناڕەزایەتییانەی کە دژی هەڵاواردنی کولتوورییەوە ڕووئەدەن ناسیۆنالیستەکان و نەتەوە چییەکان ڕۆڵێکی بەرچاو دەگێڕن. هەر لەبەر ئەم هۆکارەشە ڕەخنەگرانی هێزە ناسیۆنالیستە قەومیەکان پێیان وایە کە نەتەوەپەرستان و ناسیۆنالیستەکان ئەم بابەتانە بۆ گەرمکردنی تەنوری سیاسەتەکانیان بە کاری دەهێنن. ئەوان دەڵێن، مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو جۆرە پرسانە لە لایەن هێزە پێشکەوتنخواز و کۆمەنیستەکانەوە، واتە قبوڵکردنی ئەجێندای ناسیۆنالیستەکان و دابەشکردنی کۆمەڵگا و لادان لە پرسە سەرەکییەکانی کۆمەڵگا.ڕای ئێوە لەم بارەیەوە چیە؟

حەمید تەقوایی: ئەوەی کۆمەڵگە دابەش دەکات، خەبات دژی هەڵاواردنی کولتووری و چەوساندنەوەی نەتەوەیی نییە، بەڵکو بێدەنگییە ل□ بەردەمیدا و سپاردنیەتی بە ناس□نالیست و نەتەوەپەرستەکان. گومانی تێدا نییە کە هێزە ناسیۆنالیستەکان پرسی هەڵاواردنی نەتەوەیی و کولتووری بەرجەستە دەکەن و سەرمایەی سیاسی لێ دروست دەکەن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان، بەڵام شێوازی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم پرسە ئەوەیە کە پرسی چەوساندنەوەی نەتەوەیی ب□ ناسیۆنالیستەکان جێنەهێڵن و تەنیا مامەڵە لەگەڵ ئەو بابەتانە بکەن کە پەیوەندی بە هەموو لایەکەوە هەیە، پەیوەندی بە خەڵکی ئ□□رانی□و□ هەیە. ئەمەش بەهێزکردنی ناسیۆنالیزمە و بەرەنگاربوونەوەی نیی□. ب□زانە بۆ هەر بەشێکی کۆمەڵگا، ئەو جیاکاری و ستەمکاریییە تایبەتەی کە بەدەستیەوە دەناڵێنێت، گرنگترین پرسە. بۆ نمونە بۆ بەهاییەکان یان خەڵکی پەیوەست بە بەهاییەت، ستەم و بێ مافییە و دەبێت بگوترێ تاوان دژی بەهاییەکان ئەنجام ئەدرێت، گرنگترین بابەتە. جگە لەوەی کە وەک هەموو خەڵکی بەدەست بابەتگەلێکەوە دەناڵێنن، وەک ناداد□پ□روەری سیاسی و مەدەنی، هەژاری، گرانی نرخ، بێکاری و هتد، وەک بەهایش تووشی هەموو جۆرە ستەم و هەڵاواردن و فشارێک دەبنەوە. ناکرێ بگوترێ چارەسەری ئەم پرسە بۆ خودی بەهاییەکان یان پێشەوا ئایینییەکانیان جێبھێڵرێت. نموونەیەکی دیکە پرسی ژن و ئاپارتایدی سێکسییە. هەندێک کەس ناڕەزایەتی بەرامبەر بەحیزبی ئێمە هەیە کە بۆچی مەسەلەی حیجاب ئەوەندە بەرجەستە دەکەینەوە، دەڵێن خەڵکی ئێران بابەتی گرنگتریان هەیە؛ یان خەبات دژی حیجاب و ئاپارتایدی سێکسی بە ئەرکی فێمینیستەکان دەزانن و پێیان وایە نابێت بچیتە ناو ئەم بوارەوە! ئێمە چەندین جار وەڵامی ئەم جۆرە ڕەخنانەمان داوەتەوە. جگە لە لایەنی مرۆیی و بەهای لە خەبات دژی هەر جۆرە ستەم و هەڵاواردنێک، پێویستە جەختیش بکرێتەوە کە لە سەردەمی ئێمەدا هەموو هەڵاواردن و ئازارەکان دەرئەنجام و پێشهاتە تایبەتەکانی هەژمموونی سیستەم و چینی سەرمایەدارن، و خەبات لەم بوارانەدا لە ڕاستیدا بەرە جۆراوجۆرەکانی خەباتە لە دژی دەسەڵاتی یەک لەس□ دەکان. بۆیە لەم ڕووەوە هیچ ستەم و هەڵاواردن و ناداد□پ□روەریەک نییە کە پەیوەندی بە ئێمەی کۆمۆنیستەوە نەبێت. خەبات لەدژی چەوساندنەوەی نەتەوەیی و بەتایبەتی ستەمکاریی کولتووری بەرەیەکی دیاریکراوی خەباتە لەدژی تەواوی سیستەمی سەرمایە و سیستمی هەبوو. ئێمە لە هەموو ئەو بوارانەدا دژی ناداد□پ□روەری و هەڵاواردن دەوەستینەوە و بەرەنگاری دەبینەوە و هەڵاواردنی کولتووریش یەکێکە لەو بوارانە. بەڕاستی بۆ ئەوەی

بتوانیت لە بەردەم ناسیۆنالیست و نەتەوەگەراکان و ڕەگەزپەرستەکاندا بوەستیت و پوچەڵیان بکەیتەوە، دەبێت ئاڵاهەڵگری نەهێشتنی ستەمی نەتەوەیی بیت بە ڕەخنەگرتن و ڕوونکردنەوەی ئەو چارەسەرە ئینسانی و تەواو پێشکەوتنخوازانە و ئازادیخوازانەی کە کۆمۆنیستەکان پێشنیاریان کردووە. ئەمە تاکە ڕێگایە. جێهێشتنی ئەم مەیدانە هیچ مانایەکی نییە جگە لە بەهێزکردنی هێزە ناسیۆنالیستی و نەتەوەچییەکان.

خەلیل کەیوان: دوا پرسیارم ئەوەیە کە سیاسەتی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بەرامبەر بە هەڵاواردنی کولتووری چییە و چ سیاسەتێکی هەیە بۆ کۆتاییهێنان بە هەڵاواردنی کولتووری؟ ئەگەر حکومەتی داهاتوو حکومەتێکی سۆسیالیستی بێت، چۆن مامەڵە لەگەڵ پرسی هەڵاواردنی کولتووری دەکات بەجۆرێک کە ئازادی قسەکردن و مافەکانی تری خەڵک پێشێل نەکرێت؟

حەمید تەقوایی: وەک ئاماژەم پێدا، هەڵاواردنی کولتووری بەشێکە لە چەوساندنەوەی نەتەوەیی، کە ڕەهەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی هەیە. لەم بەرنامەیەدا ئەمە سەرنجمان خستە سەر هەڵاواردنی کولتووری، بەڵام چارەسەرەکەمان هەڵاواردنی میللی بە تەواوی دەکاتە ئامانج. چارەسەری ئێمە بە تەواوی کێشەی ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی، دانانە بە مافی یەکسان لە هەموو بوارەکاندا بۆ هەموو هاووڵاتیان: دەستەبەرکردنی مافی یەکسان بەبێ گوێدانە ئەوەی هەرکەسێک بە چ نەتەوە و میللەتێکەوە خۆی دەناسێنێت، یان بە چ زمانێک قسە بکات، چ ئایینێکی هەیە.یان هیچی ئایینێکی نییە ، و بەبێ گوێدانە ڕەگەز یان ئاراستەی سێکسی و هتد و هتد. مافی یەکسانی هەموو مرۆڤەکان لە هەموو بوارەکاندا، بەو لایەنانەی کە پەیوەندیان بە گفتوگۆکەمانەوە هەیە، وەک مافی پەروەردە و چالاکییە کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان بە زمانی دایک، ئازادی جل و بەرگ، ئازادییە کولتووری و هونەرییەکان لە بواری ئەدەب، مۆسیقا و شیعر و سەما و چالاکییە کولتوورییەکانی دیکەدا نەک تەنیا لەلایەن حکومەتەوە و لە ڕووی یاساییەوە دانپێدانانیان پێدانانرێت، بەڵکو حکومەت پابەندە بە دابینکردنی ئاسانکاری پێویست بۆ بەدیهێنانی.

دەبینیت ئێستا خەڵکی ئیسفەهان یان مەشهەد و کرمان کێشەی کولتووریان نییە. چونکە بە “فارس” دادەنرێت. بەڵام خەڵکی شارەکانی ئازەربایجان، لە شارەکانی کوردستان، یان خەڵکی عەرەب زمان لە خوزستان بەردەوام لە ژێر فشاری هەموو جۆرە جیاکارییەکی کولتووریدان. کۆماری سۆسیالیستی ئەم جیاکارییە لەناو دەبات.

ئەگەر خەڵکی شیراز، ئیسفەهان و مەشهەد مافی خوێندنیان بە زمانی دایکی یان هەبی چالاکی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی هەبێت، پێویستە خەڵکی ئازەربایجان، کوردستان و ناوچەکانی دیکەی ئێرانیش هەمان مافیان هەبێت. چارەسەری ڕاستەقینە و ئینسانی بۆ هەڵاواردنی کولتووری، دانانە بە مافی یەکسان بۆ هەمووان.
لایەنێکی دیکە کە بەشێکە لە نەهێشتنی ستەمی نەتەوەیی و لەم چاوپێکەوتنەدا نەچووینە ناویەوە ئەوەیە کە لە بوارە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکاندا مافی یەکسان بە هەموو هاووڵاتیان لە ناوچە جیاجیاکانی وڵاتدا بناسرێت و دەرفەتی یەکسانیان بۆ دابین بکرێت پێویستە دابین بکرێت. بنەمای ئەم سیاسەتە ناسنامەی ئایینی-نەتەوەیی-میللی-نەژادی-ڕەگەزی نییە، بەڵکو نکۆڵیکردن و پوچەڵکردنەوەی ئەم جۆرە ناساندنانە. خاڵی دەستپێک و ئامانجمان جەختکردنەوەیە لەسەر مافە گشتگیرەکانی مرۆڤ و پاراستنی ئەو مافانە بۆ هەموو هاووڵاتیان. کۆماری سۆسیالیستی گەرەنتی ئەوە دەکات.
٢٨ی ژانویەی ٢٠٢١